

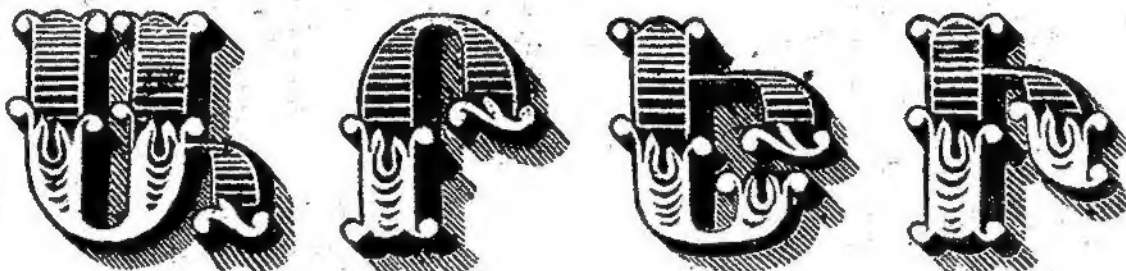
ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԵՏ

ԲԱՅԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Տարեկան վեցամսեայ	
Երկրորդ տարի . . . Ղ.Ո. 80	40
Արժեքը ըստ ար. 20	10

ԵՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆԻ ԶԱՄԱՐ ԳԻՄԵԼ ՏԵՐԵՎՈՒԹՅԱՆ

ԱՐՏՈՒՆԵՐԻ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒ ՕՐԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԶԱՐԲԸ ԵՐԵՔ ԱՆԳԱՍ

ԽՈՒՄԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՒ ՏՆՈՐԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

Շաբաթական շաբաթ, Թիւ 16

ԱՂԵՐՏԱՆԻ ԳՐԻԴ

ՀԱՍՏԻ

Journal ARRY

B. P. N 297

Alexandrie, EGYPT

ՀԱՐԱՏԱՐԱԿՈՒՆ ԶԵՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶԵՆ ԿԵՐԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՏՆՈՐԵՆ-ԽՈՒՄԱՐՈՒԹՅՈՒՆ՝ ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԱՊԱԳԱՆ

Ա.

Հայկական փշոտ հարցին ամեն նախագի կողմերէն մէկն է Կիլիկիոյ խնդիրը։ Հայերս նոյնչափ մտահոգ ենք Հայաստանի վիճակունդի բազմազին՝ որչափ Կիլիկիոյ բազմազին ներկայումս։

Բնականաբար՝ Հայերուս տեսակէտէն՝ լաւագոյն լուծումը պիտի ըլլար բոլոր Հայաբնակ վայրերուն (Հայաստան և Կիլիկիա) միացումը իրեն մէկ ամբողջութիւն ինքնաւորութիւնով մը, պաշտպան պետութեանց հաւաքական, կամ անհնգմէ միոյն առանձին հովանաւորութեան տակ։ Բայց գիտե՞ք նաև որ պետութիւնները, մեր բազմազին տնօրէնութեանը պահանջ ըլլալ մեր բազմազինութեան և իրաւունքներէն չէ՞ որ պիտի առաջդրուին, այլ առաջնապէս իրենց շահերէն, ինչպէս նաև ստեղծուած պայմաններէն։

Երբ խնդիրը այս կողմէն դիտենք, կը տեսնենք որ, մինչդեռ Հայաստանի մէջ գլխաւորաբար Ռուսիոյ շահերը գերակշիռ են, ընդհակառակը Կիլիկիոյ մէջ զանազան պետութեանց շահերը իրարու կը բաղդին և զերար կը խաչաձևեն։

Այս տեսակէտով վերին աստիճան ուղարկու էր Մէսսանթրո Էնիքիանց թիրթիր ժառանգորդ Արմէնի վերին թիւին մէջ թարգմանաբար ներկայացուցինք ընթերցողներուն։ Այնտեղ տեսանք որ ի տալիս ալք ունի ո՛չ միայն իզմիլի և Ատալիոյ ներքնամասին (Այստեղի և Գոնիոյ վիլայէթներ) այլև իսթանբուլի ներքնամասին, ուրիշ խօսքով՝ Կիլիկիոյ վրայ։ Իտալիոյ այս ցանկութիւնները, սակայն, համեմատաբար նոր են, և չենք գիտեր թէ ինչ ընդունելութեան արժանացան անոնք։ Երբեք կ'ամառաւորութեան պետութիւններէն՝ այն պահանջ ենք Իտալիա պատերազմի մասնակցութեան իր պայմանները կը գնենք անոնց։

Ռուսիա, որ անհրաժեշտ պէտք ունի Միջերկրականի վրայ պատու հան մը ունենալու, շատոնց իր ալքերը դարձուցած էր ներքններուն հետ իսթանբուլի ծովախորշին վրայ և ուր կը ձգտէր հասնել Հայաստանի ճամբով։ Իրաւ է որ Էնիքիանց առաջադրութիւնները յայտարարեցին թէ այս պետութիւնը արամաղիր է հրաժարելու իսթանբուլի ինքնու իր նախկին ծրագրէն՝ պայմանաւ որ ներքններու ազատ անցքը վերջնականապէս ապահովուի իրեն, բայց և այնպէս դարձեալ կարելի չէ երեւակայել որ Ռուսաստան, Հայաստանի բնական պաշտպանը, գաղթած ըլլալ չհաղաթափուի Կիլի-

կիոյ հարցով, որ այսպէս թէ այնպէս Հայաստանի շարունակութիւնն է և ուր կը բնակին 400,000 ժամ Հայեր։

Մէկ կողմ թողնով Աւստրիան, որ իր կարգին վերին տարիներս մասնաւոր ուղարկութեան առարկայ ըրած էր Կիլիկիան՝ այնտեղ զրկելով զինուարական երկրախորշներ, ամէն ոք գիտէ թէ Գերմանիա ինչ ինչ հակա ճիգեր թափած է տասնեակ տարիներէ ի վեր իր ալքերով վերջնականապէս տարածելու համար այս երկրին մէջ։ Պաշտպան երկրախորշին, որ գերազանցապէս գերմանական ձեռնարկ մըն է և որ իր ցանցերը ունի ամբողջ Կիլիկիոյ մէջ, կ'սկսի իսթանբուլի տեսակէտէն, որուն նախաձեռնութիւնն ալ նոյն պէս Գերմանիայի ստացած է արդէն գործի ձեռնարկած էր։ Բարեբաղդաբար, հաւանական պատերազմը վերջնականապէս իրեն հանդէպ գերմանիայի խոշոր ծրագրերէն կը զայն իսպառ գուրս վտարեց Կիլիկիոյ մէջ՝ որչափից պետութիւններու շարքէն։

Ծրանսա ալ իր կողմէն, հետեւելով իր արեւելեան քաղաքականութեան առանգութիւններուն, երկար տարիներէ ի վեր աշխատած է Կիլիկիոյ մէջ իր ալքերով տարածումը և այս նպատակաւ՝ ալ աւելի լայն շարժում գործադրած է այն բոլոր միջոցները որոնց իրաւ լից կողմէ վերին տարիներու մէջ Էնիքիանց առանձին ըլլալ այնքան խնամքով և հանգիստաւ շեշտով մասնաւոր կ'ընէր Մէսսանթրոյ վերջնական յօդուածը։ Ծրանսական կրթական և կրօնական հաստատութիւններ պահպան չեն «Հիւսիսային Սուրիոյ» մէջ՝ այսպէս կը սիրեն կոչել Ծրանսացի Կիլիկիան, չնայելով որ անիկա Սուրիայէն բոլորովին անջատ և տարբեր երկիր մըն է աշխարհագրական և ազգագրական կրկնակ տեսակէտով։ Ինչու վերջերս Տրեքի Քոչէն նշանաւոր հայաւերը զարմացած և վշտացած էր իմանալով որ Հայերը իսթանբուլի հայաբնակ նահանգներու շրջանին մէջ կը բռնադատեն, «մինչդեռ անիկա իբրև Սուրիոյ մէկ մասը Ֆրանսական ազգերութեան շրջանակին մէջ կը գտնուի»։ Կիլիկիոյ մէջ ընդարձակ տարածութեամբ հոգիք գնուած են ու կը շահագործուին ֆրանսական բնիկութեան մը կողմէ։ Ամէնուն միայն մէկն են վերջնական տարուան մէջ Բարեբաղ, Լոնտոնի և Պերլինի միջև երկարատեւ բանակցութիւնները՝ Փոքր-Ասիոյ երկրաւորներու խնդրոյն շուրջ։ Ծրանսա կ'ուզէր Սուրիոյ իր գիծերը միացնել Հա-

յաստանի մէջ ծրագրուած ֆրանսական երկրաւորի գիծերուն հետ Կիլիկիոյ ճամբով, ծրագիր մը որ բացարձակ ընդգրկութեան հանգիստեցաւ Գերմանիոյ կողմէ, որ մինչև Տրեքիանկերտ և Արդենի իր ալքերով տարածումը չընդհատուի։

Գալով Անգլիոյ, Կիլիկիոյ վրայ կերպով մը իր թեւակութիւնը հաստատուած կրնայ համարուիլ այն օրէն երբ Կիլիկիոյ թուրքերը և Անգլիոյ միջև առանձին զայնագրով մը կը յանձնուէր այս վերին պետութեան։ Կիլիկիոյ տիրանալը Իսթանբուլի ծովախորշին վրայ իշխել կը նշանակէ։ Անգլիական յաճախութեան յաճախակի երեւումը Մերսինի և Իսթանբուլի առջև, չէր կրնար այս մտքը իր անպարտութիւնը թողած չլրլալ Կիլիկիոյ ազգաբնակչութեան վրայ։ Ասկէ զատ, պէտք չէ մոռնալ որ Անգլիա Կիլիկիոյ հետ ամենէն աւելի ապրանք փոխանակող պետութիւնն է։ Հիմա որ Գերմանիոյ մօտաւոր շարժումները Անգլիա բնական ժառանգորդն ըլլալու սահմանուած է Պաշտպան երկրաւորի, և Պաշտպան գրաւմամբ արգէն իսկ գիծին վերին ծայրը իր ձեռքն անցուցած է։ անտարբեր ալքով չէ կրնար նայիլ Կիլիկիոյ վրայ որ նոյն գիծին մէկուն կէտն է և սահմանակիցը Միջագետքին՝ ուր նոյնպէս գերակշիռ շահեր ունի ան։

Այսպէս ուրեմ, երբեք Համաձայնութեան մէն մի բաղկացուցիչ պետութեան, ինչպէս նաև Իսթանբուլի շահերը, իրարու կը բաղդին Կիլիկիոյ մէջ։ Կարելի չէ՞ ըսել թէ չորս պետութիւնները հաւասար չափով շահեր ունին հետ, բայց անոնց շահերուն հակամարցութիւնը ակնհայտ է։ Բայց որովհետեւ, ներկայ պատերազմի վախճանին, այս չորս պետութիւնները փոխադարձ վիշտագրութիւններով և փոխարկութիւններով հայտարար կարգադրութիւններ պիտի ընեն ամէն տեղ—եթէ այժմէն իսկ այս ուղղութեամբ համաձայնութեան, — տարակոյս չկայ որ Կիլիկիոյ համար ալ անոնք պիտի գտնեն կարգադրութեան կերպ մը որ իրենց հակընդդէմ շահերը հաւասարակշիռ ու հայտնեցնէ և ամէն կողմին համար գոհացուցիչ կարենայ նկատուիլ։

Թէ ինչ կրնայ ըլլալ և ինչպէս կրնայ առաջ գալ այսպիսի կարգադրութիւն մը որ երկրին միակ կենտունակ տարրին — Հայերուն — ալ արդար բաղձանքները գոհացնելու բնօրինակ ունենար, այս մասին պիտի խօսենք յաջորդ յօդուածով։

Մ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ

ԱՐԵՒԻ ԵՊԻՍԿՈՍԻ ՄԻԱԿ ԽԱՅԱՔԵՐՔԻՆ
Է ՈՐ ՕՐԻ ՈՐԻ ԿՐ ԽԱՏԱՐԱԿԷ ՀԱՅ-
ԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀ.
ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԿԵԱՄՆ ՈՒ ԳՈՐԾը։

ՆԱԽԱՅԻՆ ՊՈՏՆԵՐԱԶՄԸ

ԹՈՐՓԻԼԸ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Թորփիլը սկիզբէն ձեռն երկայն ունի մըն է, որ շուրջ ճեղքելով մեծ արագութեամբ կ'երթայ և կը պայթի ո՛հեւ կարծր մարմինի մը դպելուն պէս։ Ահաւոր մը և Թորփիլի մը տարբերութիւնը այն է որ ակաւոր անշարժ է և այսպէս կը մնայ շուրջի տակը մինչև որ նա մը իրեն զարնուի, մինչդեռ Թորփիլը յարձակողական է, այսինքն ինքն է որ կ'երթայ նաւուն վրայ ու կը պայթի, հետեւաբար մեքենայարժ ական մըն է։

Երբ վրայէն նայիս՝ շատ պարզ է թորփիլին երեւոյթը, սակայն ուղարկուած ամենէն վտանգաւորն է, որովհետեւ երբ նա մը զարնուի հաղաւթէ պէս որ այդ նաւը չընկղմի Անգլիական վերջին Թորփիլները 21 մասնաշափ տրամաչիռ ունին և երկայնութիւնն ինչ 6.40 մէթր է։

Թորփիլը կարելի է երեք մասերու բաժնել, առջինը մասը, այսինքն քիթը, կը պարունակէ վառող կամ պայթուցիկ ո՛հեւ նիւթ. (վերջինիս Թորփիլները մինչև 160 քիլո. վառող կը պարունակեն), մէջինը մասին մէջ կայ ճնշում օդ (air comprimé), որ Թորփիլը կը քաշէ շուրջի մէջէն, իսկ ետինը մասը կը պարունակէ մեքենաները, ղէկերը, պաշտպանները ևն։

Թորփիլին ետին ծայրը պտուտակ մը կայ, երբեք, երբեք, չափ — ճիշտ չափերով նման — որովհետեւ Թորփիլը կը քաշէ շուրջի։

Թորփիլը իր խողովակին մէջէն զուրս ելած պահուն շատ մեծ Պարագու-թեամբ կ'ընթանայ։ Մինչև 6000 մէթր թափ 48 մղոնի արագութեամբ կը քաշէ, իսկ մինչև 10,000 մէթր՝ ծամը 30 մղոնի արագութեամբ, որմէ վերջը աւելի կը զանգաղի և սակայն անզաղար կ'երթայ՝ մինչև որ ճնշող օդը մթերքը սպառի բոլորովին։ Անգլիական 21 մասնաշափ Թորփիլին մէկ հատին արմէքը 500 ոսկիէն աւելի է. իսկ Թորփիլը արձակող խողովակը 3000 ոսկի կ'արժէ։

Այս խողովակները երկու տեսակ են. մին զուրէն վեր գնդաձեւ է, միւսը ընդծովային։ Երբ Թորփիլը առաջինին մէջէն արձակուի, քիչ յետոյ բնականաբար շուրջի մէջ կ'ընկնայ, և ասկէ վերջն է որ պտուտակները կ'սկսին դառնալ, և ո՛չ թէ արձակուելուն պէս՝ երբ տակաւին օդին մէջն է։ Սակայն երբ Թորփիլը այս ձեւին մէջ ծովը կ'ընկնայ, այս անկումը պտուտի մը կը փոխէ իր ուղղութիւնը, և ասիկա մեծ անպատեհութիւն մըն է Թորփիլի մը համար։

Սակայն իր ուղղութիւնը վերահաստատելու և անփոփոխ պահելու համար կայ gyroscope անունով գործիք մը, որ իրեն ղէկ կը ծառայէ։

Ընդծովային խողովակը շատ աւելի գործնական է, վասն զի երբ Թորփիլը այս խողովակէն զուրս ելլայ՝ ինքզինքը չիտակ շուրջի մէջ կը գտնայ և ո՛հեւ չընդուն տեղի չունենար։ Հիմակուան Թորփիլներակ խողովակներուն մեծագոյն մասը ընդծովային են։

Չորին մէջէն գացած պահուն թորփիլը իր ետին ականի նման գիծ մը կը ձգէ, որ յատկապէս կ'երթայ պարզ ալքով, և որուն շուրջի թշնամի նաւը ինքզինքը կը պաշտպանէ։ Թորփիլին զէմ երկու գլխաւոր միջոցներ կան պաշտպանութեան։ Մին պողպատէ ուղիւն (filet) մըն է, զոր ամէն մարտանաւ կ'ունենայ և որով կը

Վերջին հեռագիրները տեսնել Բ. Էյին գրուիլը

չըջապատէ ինքզինքը, այնպէս որ երբ Թորփիլը իր ուղղութեամբ դայ՝ չիտակ ուղիւնին մէջ կ'ընկնայ և ան կը պայթի։ Այս ուղիւնը այնպէս մը շինուած է որ երբ շուրջի մէջը բանան դային մէկ քանի մէթր հեռուէն կը պատէ նաւուն չորս կողմը, այսինքն նաւուն կողմերուն փակած լըլար, այնպէս որ ո՛հեւ պայթում մնայ չի կրնար հասնել նաւուն։ Բայց կրնայ ըլլալ նաև որ Թորփիլին քիթը սուր գործիք մը գնդաձեւ ըլլալ, դանակի ձեւով, և ուղիւնը ճեղքէ անցնի առանց դժուարութեան։

Պաշտպանութեան երկրորդ միջոցը այն է որ երբ Թորփիլը մը հեռուէն կ'արձակուի, գոնէ հինգ վայրկեան մը կը տեսնէ իր ուղիւնը։ Թորփիլը, և այդ ժամանակամիջոցին մէջ՝ ամենէն ծանր քաւով դրանաւորը է՝ քիչ մը մըն մը անգ կ'ընկնայ իր քիթը, այնպէս որ Թորփիլը գերութեամբ կը վերսկսի ու պարագը կ'երթայ։

Թորփիլին լուսագոյն գործածութեան ժամանակը վերջին է, որովհետեւ իր գնացքը բոլորովին անտեսանելի մնալուն համար՝ կարելիութիւն չի կայ նաւը պաշտպանելու անոր յարձակման դէմ։

ԵՐՈՒԱՆԻ ԿԱՄԱՐԱԿԱՆ

ԳԵՐՄԱՆՈ-ԹՈՒՐԿ ԶԱՌԳԱԿՇԻՌ

Մարտ . . . տարեկ կը կորի երբ կը մտածէ որ ինքզինքը ամբարտաւորքէ մարդկութեան աղբիւրներէն մասը դաւանող, զընտրեալ մողովութեան հովիւ ամենող Գերման ազգը չամացաւ դաշնակցելու թուրքին հետ,

Առաջին անհաղիւղ, ինչ անհաղիւղ տարբերութիւններ կ'անջատեն, կ'անջրպետեն երկու ժողովուրդները ու պիտոթիւնները . . .

Տարեկ սկիզբէն ի վեր վայելող և շարտորդող ցեղ մը եղած է, ուրիշներուն աշխատութեան պտուղով մնանող, անոնց ձակարկի քրտնքովը ապրող, Հըսկայ մեքանիզմ մը, որ իր նուաճած ժողովուրդներուն ինչքը, վաստակը դարձնող վտանգ, միայն է անհաղիւ, և որ մինչև հիմա կ'ապրուի իր անհատական կողմնակալութեան թափափուքներով։

Առաջինը բարձր նշանակութիւն չունի, բարձր գոյութիւն չունի իրեն համար։ Մերս դիմել, մերս մեքեմ կայ մի, անոր նայիլով Մէկ բանի համար միայն աշխատած, գործած, մաքառած է. տիրի, գերի, հարստանալով, ուրիշներուն ամբարտաճ խոտի հատցնել, ուրիշներուն շինած արեւ, փնջնել։ Մէկ ազգային մեծ առևտուր, շահաբեր ծարարարութեան մշակած է. պատերազմ, միշտ պատերազմ, և յորմէնտէ անհաւոր դարձած է պատերազմելու, սկսած է

100

